

**MILLIY QADRIYATLARGA ASOSLANGAN TARBIYAVIY TIZIMNI
LOYIHALASHNING NAZARIY-PEDAGOGIK TAMOYILLARI**

Ilmiy rahbar: p.f.d.(DSc). professor Qorayev Samariddin Barakayevich

Tadqiqotchi: CHDPU magistratura talabasi, Maxfuza Karimova

E-mail: bektoshraximovich1986@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni loyihalashning nazariy-pedagogik tamoyillari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda milliy qadriyatlar tushunchasining falsafiy, sotsiologik va pedagogik talqinlari, ularning ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etilishining metodologik asoslari hamda tarbiyaviy tizimni loyihalashda milliy qadriyatlarni markaziy mezon sifatida belgilashning ilmiy asoslari o'rganilgan. Maqolada «milliy qadriyat», «qadriyatga yo'naltirilgan tarbiya» va «tarbiyaviy tizim loyihasi» tushunchalari aniqlashtirilib, ularning o'zaro munosabati ko'rsatilgan. Muallif tomonidan ishlab chiqilgan sakkiz tamoyilga asoslangan milliy qadriyatli tarbiyaviy tizim modeli, uning tarkibiy komponentlari va amaliy tatbiq mexanizmlari batafsil yoritilgan. Tajriba-sinov ishlari natijalari ushbu tamoyillar asosida qurilgan tarbiyaviy dasturlarning o'quvchilarda milliy o'zlik anglash, ma'naviy yetuklik va fuqarolik faolligini sezilarli darajada rivojlantirishini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar

milliy qadriyatlar, tarbiyaviy tizim, pedagogik loyihalash, qadriyatga yo'naltirilgan tarbiya, milliy o'zlik, ma'naviy tarbiya, fuqarolik tarbiyasi, tarbiya tamoyillari, milliy mafkura, axloqiy tarbiya, ta'lim-tarbiya birligi.

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and pedagogical principles for designing an educational system based on national values. The study examines the philosophical, sociological, and pedagogical interpretations of the concept of national values, the methodological foundations for their application in the educational process, and the scientific basis for establishing national values as the central criterion in designing educational systems. The article clarifies the concepts of 'national value,' 'values-oriented education,' and 'educational system design,' and demonstrates their interrelationship. The model of a national values-based educational system developed by the author, comprising eight principles, along with its structural components and practical implementation mechanisms, is described in detail. The results of experimental work confirm that educational programs built on these principles significantly develop students' national self-awareness, spiritual maturity, and civic engagement.

Keywords

national values, educational system, pedagogical design, values-oriented education, national identity, spiritual education, civic education, principles of upbringing, national ideology, moral education, unity of teaching and upbringing.

Аннотация

В данной статье комплексно анализируются теоретико-педагогические принципы проектирования воспитательной системы, основанной на национальных ценностях. В исследовании рассматриваются философские, социологические и педагогические трактовки понятия национальных ценностей, методологические основы их применения в учебно-воспитательном процессе, а также научное обоснование установления национальных ценностей в качестве центрального критерия при проектировании воспитательных систем. В статье уточняются понятия «национальная ценность», «ценностно-ориентированное воспитание» и «проект воспитательной системы», раскрывается их взаимосвязь. Подробно описаны разработанная автором модель воспитательной системы, основанной на национальных ценностях и включающей восемь принципов, её структурные компоненты и механизмы практической реализации. Результаты опытно-экспериментальной работы подтверждают, что воспитательные программы, построенные на данных принципах, существенно развивают у учащихся национальное самосознание, духовную зрелость и гражданскую активность.

Ключевые слова

национальные ценности, воспитательная система, педагогическое проектирование, ценностно-ориентированное воспитание, национальная идентичность, духовное воспитание, гражданское воспитание, принципы воспитания, национальная идеология, нравственное воспитание, единство обучения и воспитания.

KIRISH

Jamiyatning ma'naviy yuksalishi va shaxs kamoloti ko'p jihatdan ta'lim-tarbiya tizimi qanday qadriyatlar asosiga qurilganiga bog'liqdir. Globallashuv jarayonlari bir tomondan insoniyatni yaqinlashtirsa, ikkinchi tomondan milliy o'ziga xosliklarni xavf ostiga qo'yuvchi madaniy unifikatsiya xavfini keltirib chiqarmoqda. Ushbu murakkab sharoitda milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni ilmiy jihatdan loyihalash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-siyosiy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch» konsepsiyasi hamda «Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish» bo'yicha qator farmoyishlari milliy qadriyatlarni tarbiyaviy tizimning poydevori sifatida belgilaydi. 2022-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunda ham «milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi» asosiy prinsip sifatida mustahkamlab qo'yilgan. Biroq qonunchilikda belgilangan bu tamoyillarni amaliy tarbiyaviy tizimga aylantirishning ilmiy-metodologik mexanizmlari hali etarlicha ishlab chiqilmagan.

Ushbu tadqiqot ana shu bo‘shliqni to‘ldirish maqsadida milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni loyihalashning nazariy-pedagogik tamoyillarini asoslab berish va amaliy modelini yaratishga qaratilgan. Tadqiqot savoli: milliy qadriyatlar tarbiyaviy tizim loyahasining qaysi komponentlarida va qanday qilib markaziy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin?

ASOSIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Qadriyatlarga asoslangan tarbiya muammosi pedagogika fanida uzundan-uzoq tarixga ega. Aristotelning «arete» - fazilatga asoslangan tarbiya konsepsiyasidan boshlab, Immanuel Kantning majburiyat axloqi, Jon Dyuning demokratik tarbiya g‘oyalari va Lev Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga qadar qadriyat tarbiyaning bosh tushunchalaridan bo‘lib kelgan.

Zamonaviy fanda qadriyatga yo‘naltirilgan tarbiya (values education) ning eng nufuzli nazariy asosi sifatida Kohlbergning axloqiy rivojlanish bosqichlari nazariyasi (1969), Rokeachning qadriyatlar tizimi modeli (1973) va Noddings ning qayg‘uruvchi axloqiy tarbiya konsepsiyasi (1984, 2002) ko‘rsatilishi mumkin. Milliy qadriyatlar va ta‘lim munosabati masalasida esa Banks (2004) ning multikulturalizm pedagogikasi va Huntingtonning madaniyatlar to‘qnashuvi nazariyasi (1996) muhim kontseptual zamin yaratadi.

O‘zbek pedagogika fanida qadriyat tarbiyasi sohasida I.Karimovning «Yuksak ma‘naviyat - yengilmas kuch» asari (2008) nazariy-falsafiy poydevor vazifasini o‘taydi. Akademik A.Qodirov, professor Q.Xoshimov va N.Muslimovlarning milliy tarbiya tizimi borasidagi ishlari ushbu yo‘nalishning ilmiy asosini tashkil etadi. Shu bilan birga, tarbiyaviy tizimni loyihalash metodologiyasi - pedagogical design - mahalliy kontekstda hali yetarli darajada o‘rganilmagan soha bo‘lib qolmoqda.

Pedagogik loyihalash nazariyasi asosan G‘arb fanida - Dick va Carey (1996), Gagné (1985) va Wiggins & McTighe ning «Tushunishga yo‘naltirilgan loyihalash» - Understanding by Design (2005) modellarida rivojlangan. Ushbu modellarni milliy qadriyatli tarbiyaviy tizim bilan sintez qilish ushbu tadqiqotning asosiy ilmiy yangiligi hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar kompleks tarzda qo‘llanildi: falsafiy, sotsiologik va pedagogik adabiyotlarni tahliliy-sintezlovchi o‘rganish; tarbiyaviy tizimlarni qiyosiy tahlil qilish (O‘zbekiston, Finlandiya, Yaponiya, Janubiy Koreya tajribasi); ta‘lim amaliyotchilari va pedagog-nazariyotchilar bilan chuqur intervyu; pedagogik kuzatish; eksperimental-tarbiyaviy ish o‘tkazish hamda natijalarni sifat va miqdor usullarida qayta ishlash. Eksperimental qism Toshkent, Samarqand va Farg‘ona viloyatlarining 6 ta umumta‘lim maktabida 2022–2024 yillar davomida amalga oshirildi. Tadqiqotda 280 nafar o‘quvchi (140 nazorat, 140 eksperimental), 45 nafar sinf rahbari va 12 nafar maktab ma‘muriyati vakili qatnashdi.

ASOSIY TUSHUNCHALARNING NAZARIY TAHLILI

Tadqiqotda uchta markaziy tushunchaning mazmunini aniqlashtirish zarur: «milliy qadriyat», «qadriyatga yo‘naltirilgan tarbiya» va «tarbiyaviy tizim loyihasi».

Milliy qadriyat deganda biz ma‘lum bir xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi, urf-odatlar va ma‘naviy izlanishlari mahsuli bo‘lgan, avloddan-avlodga o‘tib keladigan va jamiyatning barqarorligi hamda rivojlanishiga xizmat qiluvchi ijtimoiy-axloqiy normalar, ideallar va prinsiplar majmuini tushunamiz. O‘zbek xalqi uchun bu qadriyatlar qatoriga: oila muqaddasligi, kattalarni hurmat qilish, mehmon sevish, ilmga intilish, halollik, vatanparvarlik, do‘stlik va hamjihatlik kabilar kiradi.

Qadriyatga yo‘naltirilgan tarbiya (values-based education) - bu tarbiya jarayonida aniq belgilangan qadriyat tizimini maqsad, mazmun, metod va natija mezonlari uchun poydevor qilib oluvchi pedagog falsafasi va amaliy yondashuv. Bu yondashuv faqat bilim berish emas, balki shaxsning ichki qadriyat kompasini shakllantirish - character formation - ga qaratilgan.

Tarbiyaviy tizim loyihasi deganda maqsad, mazmun, jarayon, muhit va natijani o‘z ichiga oluvchi, ichki mantiqiy aloqadorlikka ega bo‘lgan va milliy qadriyatlar asosida qurilgan yaxlit pedagogik arxitektura tushuniladi. Loyihalash jarayoni bu tizimning elementlarini oldindan ilmiy asosda belgilash va ularning uyg‘un ishlashini ta‘minlovchi mexanizmlarni yaratishni o‘z ichiga oladi.

MILLIY QADRIYATLARGA ASOSLANGAN TARBIYAVIY TIZIMNI LOYIHALASHNING SAKKIZ TAMOYILI

Tadqiqot davomida milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni muvaffaqiyatli loyihalash uchun sakkizta asosiy nazariy-pedagogik tamoyil ishlab chiqildi:

1-tamoyil - Milliylik va umuminsoniylik uyg‘unligi tamoyili. Tarbiyaviy tizim milliy qadriyatlarni etnik yopiqlik emas, balki umumbashariy insoniy qadriyatlar bilan uyg‘un holda taqdim etishi kerak. «O‘zbek bo‘lmoq» va «fuqaro bo‘lmoq» ziddiyatli emas, balki bir-birini boyituvchi identifikatsiyalar sifatida shakllantirilishi lozim. Yaponiya tajribasi buning yorqin namunasi: an‘anaviy «wa» (uyg‘unlik) qadriyati zamonaviy global raqobatbardoshlik bilan ajoyib muvozanatda saqlangan.

2-tamoyil - Tarixiy xotira va zamonaviylik kontinuumi tamoyili. Milliy qadriyatlar tarix muzeyiga qo‘yilgan eksponat emas, tirik va rivojlanuvchi hodisadir. Tarbiyaviy tizim qadriyatlarning tarixiy ildizlarini ko‘rsata olgan holda ularning bugungi hayotdagi ifodalarini ham namoyon etishi zarur. Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy, Ulug‘bek, Navoiy kabi buyuk ajdodlar merosi zamonaviy ilm-fan, texnologiya va san‘at bilan bog‘lanib taqdim etilgandagina tirik qadriyat bo‘la oladi.

3-tamoyil - Shaxs, oila va jamiyat uchburchagi tamoyili. O‘zbek tarbiya an‘anasida shaxs hech qachon izolyatsiyalangan individ sifatida ko‘rilmagan. U doimo oilaning, mahallaning va jamiyatning bir qismi sifatida idrok etiladi. Tarbiyaviy tizim loyihasi ushbu uchburchakni hisobga olib, oila bilan hamkorlikni tizim ichiga organik ravishda singdirishi lozim.

4-tamoyil - Axloqiy salohiyatni uyg‘otish tamoyili. Tarbiyaning vazifasi tashqaridan axloqiy qoidalar yuklamak emas, balki o‘quvchining ichidagi axloqiy salohiyatni uyg‘otish

va rivojlantirishdir. Bu tamoyil Sokratning «maieutika» metodi va Vigotskiyning «yaqin rivojlanish zonasi» tushunchasi bilan uyg'unlashadi: o'qituvchi katalizator, o'quvchi esa faol axloqiy qahramondir.

5-tamoyil - Amaliy qadriyat tatbiqi tamoyili. Qadriyatlar nutqda va darslikda emas, hayotiy vaziyatlarda sinab ko'rilgandagina ichkilashadi. Tarbiyaviy tizim «aytib berish» dan «boshdan kechirish» ga o'tishi lozim: ijtimoiy loyihalar, volontyorlik, madaniy tadbirlar, oilaviy maslahatlar va jamoatchilik ishlari qadriyat tarbiyasining asosiy maydoni bo'lib xizmat qiladi.

6-tamoyil - Ta'lim muhitining qadriyatga mos bo'lishi tamoyili. Tarbiyaviy tizim faqat darslar mazmunida emas, maktabning butun muhitida - me'morchiligidan tortib muloqot madaniyatigacha - namoyon bo'lishi kerak. «Yashirin o'quv dasturi» (hidden curriculum) ko'pincha rasmiy o'quv dasturidan ko'ra kuchliroq ta'sir o'tkazadi. Milliy qadriyatlarga mos muhit yaratish - devorlar, til, munosabat, qoidalar, an'analar - tizim loyihasining ajralmas qismidir.

7-tamoyil - Tanqidiy fikrlash va qadriyatlar dialogi tamoyili. Milliy qadriyatlar dogma sifatida emas, ochiq muhokama va tanqidiy fikrlash orqali o'zlashtirilishi lozim. O'quvchi qadriyatlarni tushunib, his etib va mustaqil tanlab qabul qilmasa, ular yuzaki qoladi. Bu tamoyil avtoritar tarbiyaga qarshi bo'lib, demokratik dialog pedagogikasini tarbiya mazmuniga olib kiradi.

8-tamoyil - Uzluksizlik va bosqichlilik tamoyili. Qadriyat tarbiyasi maktabgacha yoshdan boshlanib, oliy ta'limgacha izchil va bosqichli ravishda rivojlanib borishi kerak. Har bir yoshga mos qadriyat mazmuni va tatbiq metodlari belgilab olinishi, har bir bosqich keyingisiga poydevor bo'lishi zarur. Uzluksizlik tamoyili oila, maktabgacha ta'lim, maktab va oliy ta'lim o'rtasidagi integratsiyani ham o'z ichiga oladi.

TARBIYAVIY TIZIM LOYIHASINING TARKIBIY MODELI

Yuqoridagi sakkiz tamoyil asosida tarbiyaviy tizim loyihasining besh komponentli modeli ishlab chiqildi:

1-komponent - Qadriyat matritsasi: tizimga kiritilgan milliy qadriyatlarning to'liq ro'yxati, ularning ta'rifi, yoshga ko'ra tatbiq etilish tartibi va bir-biri bilan munosabati. Matritsa tarbiya maqsadlari uchun ishlab qilinadigan «kompas» vazifasini o'taydi.

2-komponent - Maqsadlar ierarxiyasi: qadriyat matritsasidan kelib chiqqan holda belgilangan tarbiyaviy maqsadlar - katta maqsaddan (ma'naviy yetuk fuqaro) xususiy ko'nikmalar (o'zini tutish madaniyati, muloqot etikasi, javobgarlik hissi)gacha to'liq ierarxiyasi.

3-komponent - Mazmun arxitekturasi: qadriyat tarbiyasini o'quv fanlari, sinf soatlari, maktabdan tashqari tadbirlar va kundalik hayot orqali amalga oshirishning tizimli rejasi. Mazmun arxitekturasi integratsiyalashgan bo'lib, barcha fanlar tarbiyaviy maqsadlarga «xizmat qilishi» ta'minlanadi.

4-komponent - Metodik vositalar majmui: sakkiz tamoyilga mos holda tanlangan va ishlab chiqilgan tarbiyaviy metodlar, texnikalar, o'yinlar, loyihalar, marosimlar va an'analar

to‘plami. Bu majmua o‘qituvchiga tarbiyaviy jarayonni samarali tashkil etish uchun amaliy «asboblar qutisi» bo‘lib xizmat qiladi.

5-komponent - Baholash va monitoring tizimi: qadriyat tarbiyasining natijalarini o‘lchash uchun ishlab chiqilgan ko‘rsatkichlar, vositalar va jarayonlar. Standart testlardan farqli o‘laroq, bu tizim o‘quvchining xulq-atvorini kuzatish, portfolio to‘plash, reflektiv suhbat va jamoaviy baholash usullarini qo‘llaydi.

TAJRIBA-SINOV ISHLARI NATIJALARI

Ikki yillik tajriba-sinov ishlari yakunida eksperimental va nazorat guruhlarida o‘rtasida muhim farqlar aniqlandi. O‘quvchilarda milliy o‘zlik anglash darajasi eksperimental guruhda 21%dan 68%ga ko‘tarildi (nazorat guruhida: 23%dan 39%ga). Bu natija milliy qadriyatlarga yo‘naltirilgan tarbiyaviy dasturning milliy identifikatsiyani shakllantirish samaradorligini yaqqol ko‘rsatadi.

Axloqiy yetuklik ko‘rsatkichi bo‘yicha: Kohlberg testi asosida o‘tkazilgan diagnostika eksperimental guruhda konvensional va postkonvensional axloqiy tafakkur darajasiga erishgan o‘quvchilar ulushining 27%dan 61%ga oshganini ko‘rsatdi. Nazorat guruhida bu ko‘rsatkich 29%dan 41%ga yetdi.

Fuqarolik faolligi va ijtimoiy mas‘uliyat: eksperimental guruhda ijtimoiy loyiha va volontyorlik ishlarida ishtirok etganlar ulushi 34%dan 78%ga ko‘tarildi. Shuningdek, maktab va mahalla hayotida tashabbuskorlik ko‘rsatganlar soni 2,9 barobarga oshdi.

O‘qituvchilar baholashi bo‘yicha: 45 nafar sinf rahbaridan olingan so‘rovnomada eksperimental guruh o‘quvchilarida kattalarni hurmat qilish, tengdoshlari bilan munosabatdagi muloqot madaniyati va mas‘uliyat hissi ko‘rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan 2,4 barobarga yuqori baholandi.

XALQARO TAJRIBA BILAN QIYOSIY TAHLIL

Milliy qadriyatlar asosida qurilgan tarbiya tizimlarining xalqaro tajribasini tahlil qilish ushbu modelning asosligini yanada mustahkamlaydi. Yaponiya maktablarida «tokubetsu katsudou» - maxsus faoliyat soatlari orqali millatning «wa» (uyg‘unlik), «gaman» (chidamlilik) va «omoiyari» (empatiya) qadriyatlari tizimli tarzda singdiriladi. Bu yondashuv Yaponiya o‘quvchilarining PISA natijalarida ham, jamiyat hayotidagi tartib va mas‘uliyat darajasida ham namoyon bo‘ladi.

Finlandiyada maktab tarbiyasi «sisu» - ruhiy bardoshlilik va «talkoot» - jamoaviy mas‘uliyat kabi milliy qadriyatlar atrofida qurilgan. Finlandiyalik pedagog va tadqiqotchi Pasi Sahlberg ko‘rsatganidek, bu qadriyatlar maktab madaniyatiga singib ketgan va tarbiyaviy natijalarning barqarorligini ta‘minlaydi.

Janubiy Koreya tajribasida «홍익인간» (Hongik Ingan) - «insoniyatga keng foyda keltirish» milliy tarbiya g‘oyasi sifatida qabul qilingan. Bu konsepsiya zamonaviy ta‘lim islohotlarida ham asosiy yo‘naltiruvchi asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu xalqaro tajribalardan o‘rganib, O‘zbek milliy qadriyatli tarbiyaviy tizimning modeliga universal jihatlar muvaffaqiyatli kiritilgan.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari bir qator muhim mulohazalarga asos beradi. Birinchidan, milliy qadriyatlar tarbiyaviy tizimning dekorativ qismi emas, uning arxitektonik asosi bo‘lishi kerak. Ko‘plab maktablarda qadriyat tarbiyasi hali ham «Vatanparvarlik kuni», «Mustaqillik bayrami» kabi alohida tadbirlar bilan cheklanib qolayotgani tizimli yondashuvning etishmasligidan dalolat beradi.

Ikkinchidan, sinf rahbarining roli va tayyorgarligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, tarbiyaviy dasturning sifati ko‘p jihatdan uni amalga oshiruvchi o‘qituvchining shaxsi, qadriyatli munosabati va metodik mahoratiga bog‘liq. Dastur o‘qituvchisiz ishlayolmaydi - shu sababli tarbiyaviy tizimni loyihalashda o‘qituvchilarni tayyorlash va doimiy professional rivojlantirish muhim komponent sifatida kiritilishi shart.

Uchinchidan, oilaning ishtiroki va hamkorligisiz maktab tarbiyaviy tizimi qisman samarali bo‘ladi, xolos. Tadqiqot davomida ota-onalarning tarbiyaviy jarayonga faol jalb etilgan guruhlarda natijalar sezilarli yuqori bo‘lgani aniqlandi. Bu «maktab + oila» hamkorlik modeli tarbiyaviy tizim loyihasining ajralmas qismi ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy tizimni loyihalashning sakkiz tamoyilini ilmiy asoslab berdi va besh komponentli tarbiyaviy tizim modelini ishlab chiqdi. Tajriba-sinov ishlari natijalari ushbu modelning milliy o‘zlik anglash, axloqiy yetuklik va fuqarolik faolligini rivojlantirishdagi samaradorligini tasdiqladi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalar belgilandi: birinchidan, milliy ta’lim standartlariga qadriyat tarbiyasining alohida komponent sifatida kiritilishi va uning baholash mezonlarini ishlab chiqish; ikkinchidan, sinf rahbari lavozimini qadriyatga yo‘naltirilgan tarbiya funksiyasi bilan boyituvchi maxsus tayyorlov moduli joriy etish; uchinchidan, oila-maktab hamkorligini tarbiyaviy tizim loyihasining majburiy elementi sifatida belgilash; to‘rtinchidan, mahalla instituti bilan maktab o‘rtasida tizimli hamkorlik mexanizmini yaratish.

Kelajakda sun’iy intellekt asosidagi tarbiyaviy diagnostika tizimlari, o‘quvchilardagi qadriyatli yo‘nalishlarni real vaqtda tahlil qilish imkoniyatlari va raqamli muhitdagi milliy qadriyatlarni targ‘ib qilishning pedagogik mexanizmlari alohida tadqiqot yo‘nalishi sifatida o‘rganilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I.A. (2008). Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
2. Kohlberg, L. (1969). Stage and Sequence: The Cognitive-Developmental Approach to Socialization. In D. Goslin (Ed.), Handbook of Socialization Theory. Rand McNally.
3. Noddings, N. (2002). Educating Moral People: A Caring Alternative to Character Education. Teachers College Press.
4. Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. Free Press.

5. Banks, J. A. (2004). *Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice*. Jossey-Bass.
6. Wiggins, G., & McTighe, J. (2005). *Understanding by Design* (2nd ed.). ASCD.
7. Sahlberg, P. (2021). *Finnish Lessons 3.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* Teachers College Press.
8. Qodirov, A.Q. (2012). *Milliy tarbiya: nazariya va amaliyot*. Toshkent: Sharq.
9. Xoshimov, Q.X. (2017). *O‘zbek pedagogikasi tarixi va nazariyasi*. Toshkent: Akademnashr.
10. Muslimov, N.A. (2020). *Tarbiyaning milliy va umuminsoniy asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
11. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni (2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son). Toshkent.
12. UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO Publishing.
13. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
14. Dick, W., Carey, L., & Carey, J. O. (2014). *The Systematic Design of Instruction* (8th ed.). Pearson.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi. Toshkent.